

Toegankelijkheid van stemlokalen

Deze brochure bevat belangrijke richtlijnen en tips voor toegankelijke verkiezingen. Het helpt je als lokaal bestuur bij de keuze van een geschikte plek en de inrichting ervan. Iedereen moet er zo zelfstandig, veilig en comfortabel mogelijk gebruik van kunnen maken. Niet alleen personen met een handicap, maar ook oudere mensen, mensen met een tijdelijke beperking of ouders met een kinderwagen. Iedereen wint bij een toegankelijke stembusgang.

INTER
#IedereenOveral

Vlaanderen
verbeelding werkt

1 Inleiding

Welke aandachtspunten zijn belangrijk om iedereen, ook kiezers met een handicap, vlot te laten deelnemen aan de verkiezingen?

- Stemlokalen en stemhokjes zijn best bereikbaar, betreedbaar en bruikbaar voor iedereen.
- Elke kiezer moet op papier of digitaal kunnen stemmen, naargelang het stembureau.
- Elke kiezer moet zijn stem zelfstandig en discreet kunnen uitbrengen.
- Een kiezer die door een handicap niet alleen naar het stemhokje kan of zijn stem kan uitbrengen, mag zich met toestemming van de voorzitter door een persoon naar keuze laten bijstaan.
- Informatie over stemmen moet begrijpelijk zijn voor iedereen.

Een goede dienstverlening is ook belangrijk. De leden van de stembureaus ontvangen daarom een folder met meer informatie over klantvriendelijk onthaal en de begeleiding van kiezers met een handicap. Laat hen dit vooraf nog doornemen.

Meer info over de verkiezingen vind je op vlaanderenkiest.be.

Een stemlokaal is een tijdelijke inrichting in een bestaand gebouw zoals een school, een dienstencentrum of een feestzaal. Deze gebouwen zijn niet altijd even toegankelijk. Heb je een locatie op het oog? Kijk dan na of de plaats voldoende toegankelijk is. Is dit niet het geval? Overweeg een andere locatie. Misschien is het lokale woonzorgcentrum wel goed toegankelijk? Bewoners hoeven zich dan alvast niet ver te verplaatsen.

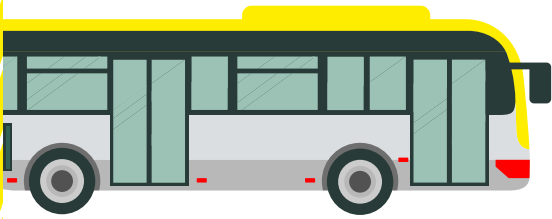

Deze brochure geeft tips en normen om het stemmen in bestaande gebouwen voor zoveel mogelijk mensen vlot te laten verlopen. Voldoet het gebouw toch niet aan deze minimale maten? Dan krijg je een aantal organisatorische tips om het gebouw en de omgeving aan te passen voor de verkiezingen.

2 Normen in het Ministerieel Besluit Inrichting stemlokalen

- Een kiezer die door een handicap niet alleen naar het stemhokje kan of zijn stem kan uitbrengen, mag zich met toestemming van de voorzitter door een persoon naar keuze laten bijstaan. Dat is niet in strijd met het stemgeheim.
- Een kiezer met een handicap mag zich in het stemlokaal laten begeleiden door een assistentiehond.
- In elk gebouw waarin gestemd wordt, stelt de gemeente voor kiezers met een handicap minstens één speciaal ingericht stemhokje ter beschikking. In een gebouw waarin zich meer dan vijf stemlokalen bevinden, is er minstens één speciaal ingericht stemhokje per vijf stemlokalen. Die stemhokjes worden in of in de onmiddellijke nabijheid van de stemlokalen geplaatst. Het stemhokje dat zich niet op het gelijkvloers bevindt, is bereikbaar via een lift.
- Niveauverschillen op de gelijkvloerse verdieping worden voorzien van een hellend vlak in antislipmateriaal, zodat de stemlokalen voor iedereen toegankelijk zijn. Het hellingspercentage van dat hellend vlak bedraagt hoogstens:
  - 10% bij niveauverschillen tot 10 centimeter
  - 5% bij niveauverschillen van meer dan 10 centimeter.
- Vanaf de ingang van het gebouw wordt met universele pictogrammen duidelijke signalisatie aangebracht zodat de personen die daarvan willen gebruikmaken, de plaats van dat stemhokje gemakkelijk kunnen vinden.
- Het aangepaste stemhokje voldoet aan de volgende voorwaarden:
  - Vóór het stemhokje is een vrije bewegingsruimte met een diameter van minstens 150 centimeter.
  - In het stemhokje is een vrije bewegingsruimte met een diameter van minstens 150 centimeter.
  - Het stemhokje bevat een onderrijdbare schrijftafel waarvan het blad zich bevindt op een hoogte van 80 tot maximaal 85 centimeter, een breedte heeft van 1 meter en een diepte van minstens 60 centimeter. Onder het schrijfblad is een vrije hoogte van minimaal 70 tot 75 centimeter.
- In het stemlokaal wordt een vergrootglas ter beschikking gesteld van de kiezers.
- In de onmiddellijke omgeving van elk speciaal ingericht stemhokje staat een stoel ter beschikking.

3 Tips voor een betere bereikbaarheid

Het stemlokaal is vlot bereikbaar te voet, met de fiets, het openbaar vervoer en de auto. Communiceer duidelijk over alle mogelijkheden.

- Voor voetgangers is een goed toegangspad vanaf het openbaar domein, de parkeerplaatsen en fietsenstalling heel belangrijk.
- Voorzie ook een mogelijkheid om fietsen te stallen met aandacht voor bredere fietsen.
- Personen met een handicap hebben de mogelijkheid om een aangepaste en voorbehouden parkeerplaats te gebruiken. Zie toe op een correct gebruik van deze plaatsen.
- Organiseer op de verkiezingsdag aangepast vervoer voor personen die zich moeilijk kunnen verplaatsen en kondig dat op voorhand aan.
- Zorg voor een voorrijmogelijkheid. Zo kunnen personen met een handicap en ouderen zich met de auto laten brengen en ophalen aan de ingang.

4 Toegangspad

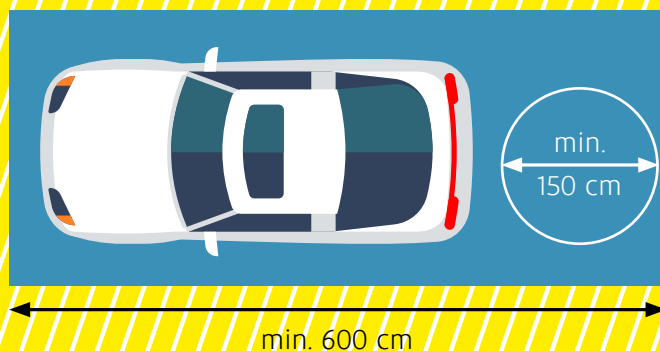
- Een drempelvrij pad loopt vanaf het openbaar domein en de parking naar de hoofdingang van het gebouw.
- De ondergrond is voor iedereen goed begaanbaar: effen, aaneengesloten, zelfs in vochtige omstandigheden slipvrij en met een lage rolweerstand.
- De toegangspaden zijn minstens 150 cm breed. Plaatselijk is een versmalling tot 90 cm wel mogelijk.
- Waak over de veiligheid en toegankelijkheid van eventuele oversteekplaatsen.
- Vermijd obstakels op het toegangspad (bijvoorbeeld overhangend groen) of maak obstakels duidelijk zichtbaar (bijvoorbeeld markering van paaltjes).
- Is het toegangspad te lang (meer dan 200 m)? Voorzie een rustpunt met stoelen of een bank.
- Zorg voor wegwijzers vanaf de straat. Combineer daarbij woord en beeld. Een goede wegwijzer bevat heldere taal en pictogrammen die iedereen kent. Tekst staat op een effen achtergrond. Kies voor een groot schreefloos lettertype, vermijd schuine teksten en gebruik goed contrasterende kleuren tussen tekst en achtergrond.

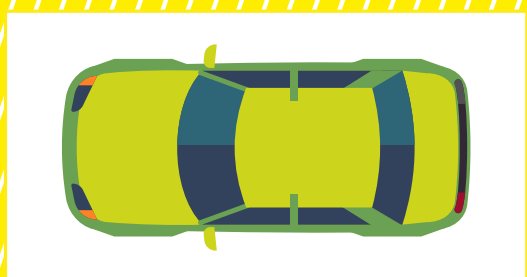
5 Aangepaste en voorbehouden parkeerplaatsen

Zorg voor voldoende aangepaste en voorbehouden parkeerplaatsen voor personen met een handicap.

- Een richtaantal is minstens 6% van het totale aantal parkeerplaatsen.
- Is er weinig of geen parking in de buurt? Bekijk dan hoe je toch extra parkeerplaatsen kan voorzien voor bezoekers met een handicap.
- Deze parkeerplaatsen liggen zo dicht mogelijk bij de ingang van het stemlokaal.

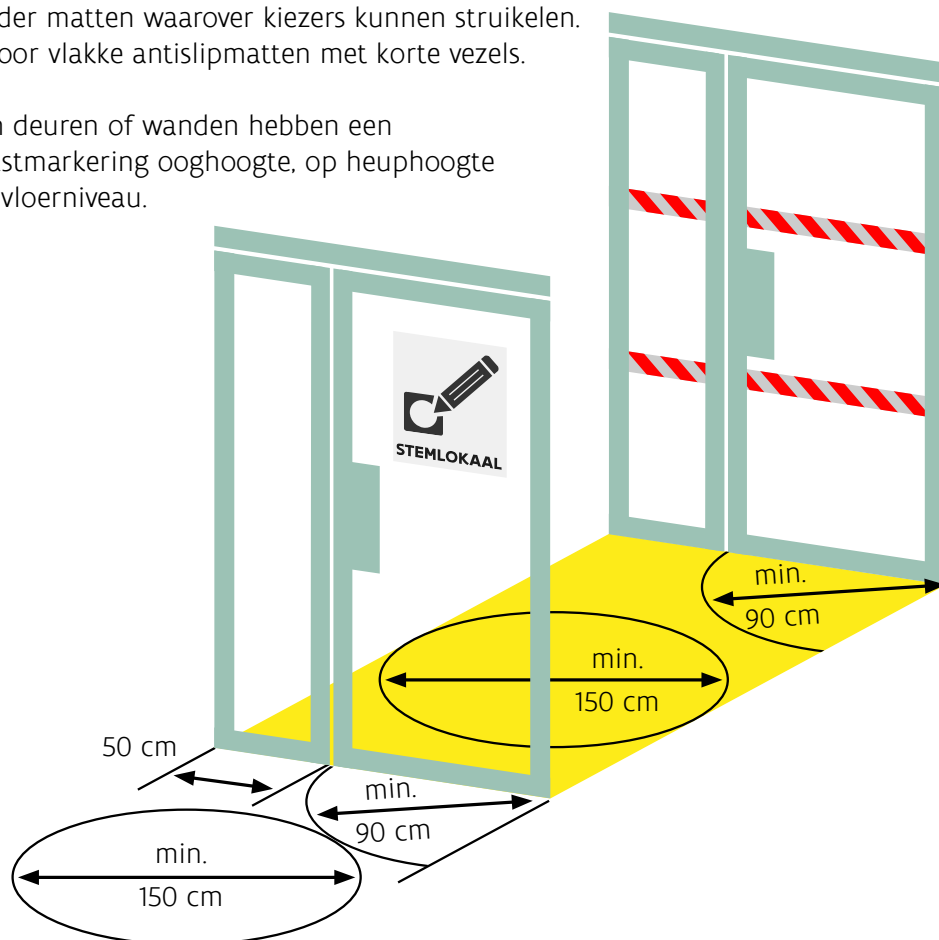
- Een toegankelijke parkeerplaats is minstens 3,5 m x 5 m wanneer auto's zij aan zij staan (dwars parkeren). Staan ze achter elkaar, dan is dit 2,5 m x 6 m (langs parkeren).
- Ze zijn duidelijk aangegeven met een blauwe kleur en een verkeersbord of pictogram.
- De parkeerplaatsen zijn vlak en de ondergrond toegankelijk en slipvrij.

6 Ingang

Vlot het gebouw binnenkomen is essentieel. Is dat niet het geval? Bekijk dan of een betere, alternatieve ingang mogelijk is.

- De ingang van het gebouw is door wegwijzers makkelijk te vinden.
- De toegang is drempelvrij. Een niveauverschil tot 2 cm is haalbaar.
- Een kleine drempel kan je overbruggen met een oprijplaat.
- De vrije doorgangsbreedte van de deuropening is minstens 90 cm. Om de deur zelfstandig te kunnen openen en sluiten, is er voor en na elke deur een vrije draairuimte nodig met een diameter van minstens 150 cm. Deuren die te zwaar zijn om te openen, zet je open.
- Is de deur te smal, maar bestaat die uit twee deurvleugels? Zorg ervoor dat beide openstaan of dat er iemand de tweede vleugel vlot kan openen als het nodig zou zijn.
- Verwijder matten waarover kiezers kunnen struikelen. Zorg voor vlakke antislipmatten met korte vezels.
- Glazen deuren of wanden hebben een contrastmarkering ooghoogte, op heuphoogte en op vloerniveau.

DEURMAT

7 Bereikbaarheid van de lokalen

Elk stemlokaal is toegankelijk en ligt bij voorkeur op het gelijkvloers. Wanneer het stemlokaal zich toch op een verdieping bevindt, is een lift noodzakelijk.

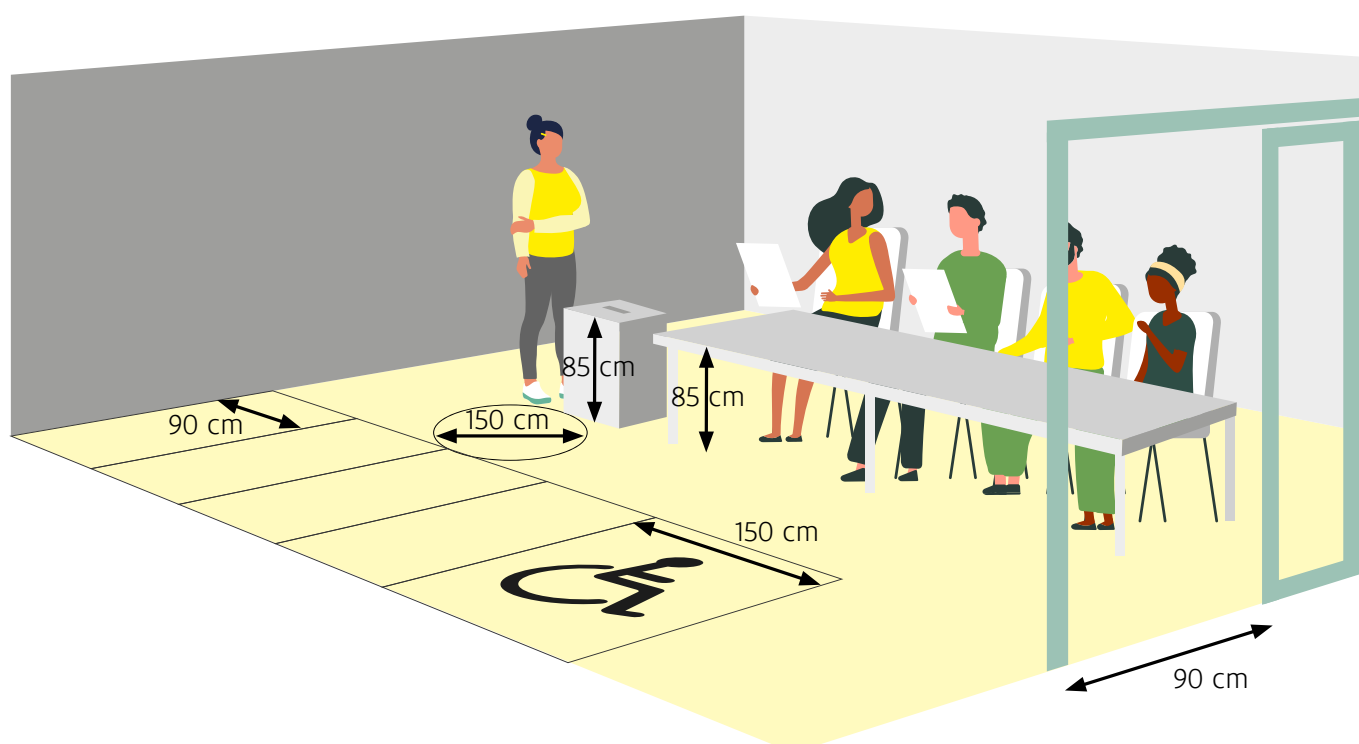
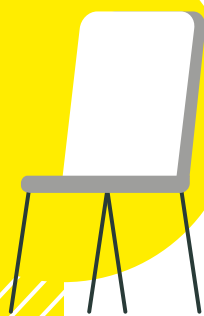
- Alle doorgangen zijn voldoende breed en afgestemd op het aantal verwachte bezoekers:
  - Minimum 1,50 m breed en bij voorkeur 1,80 m.
  - Minimum 90 cm breed bij een versmalling die niet langer is dan 1,20 m.
  - Minimum 1,20 m breed bij een versmalling die niet langer is dan 10 m.
  - Een vrije draairuimte van 1,50 m x 1,50 m voor en na de versmalling is dan noodzakelijk.
- Alle doorgangen hebben een effen, aaneengesloten, solide en slipvrije ondergrond zonder drempels. Zorg dat hangende of staande obstakels de doorgang niet belemmeren. Plaats stoelen, kasten en andere obstakels aan één kant van de gang. Voorzie een vrije doorgangshoogte van minstens 2,10 m.
- Deuren hebben een doorgangsbreedte van minstens 90 cm. Voor en na elke deur is een vrije draairuimte nodig met een diameter van minstens 150 cm.
- Kies voor een helling van maximaal 10% om kleine drempels te overbruggen. Voor langere hellingen is 5% de maximale helling.
- Is er een lift? Om volledig toegankelijk te zijn, meet de lift minstens 110 cm op 140 cm en heeft deze een deuropening van minstens 90 cm.
- Trappen moeten voorzien zijn van contrastmarkeringen op de eerste en laatste trede van elke trapvleugel en van een goed omgrijpbare leuning.

8 Algemene inrichting van het stemlokaal

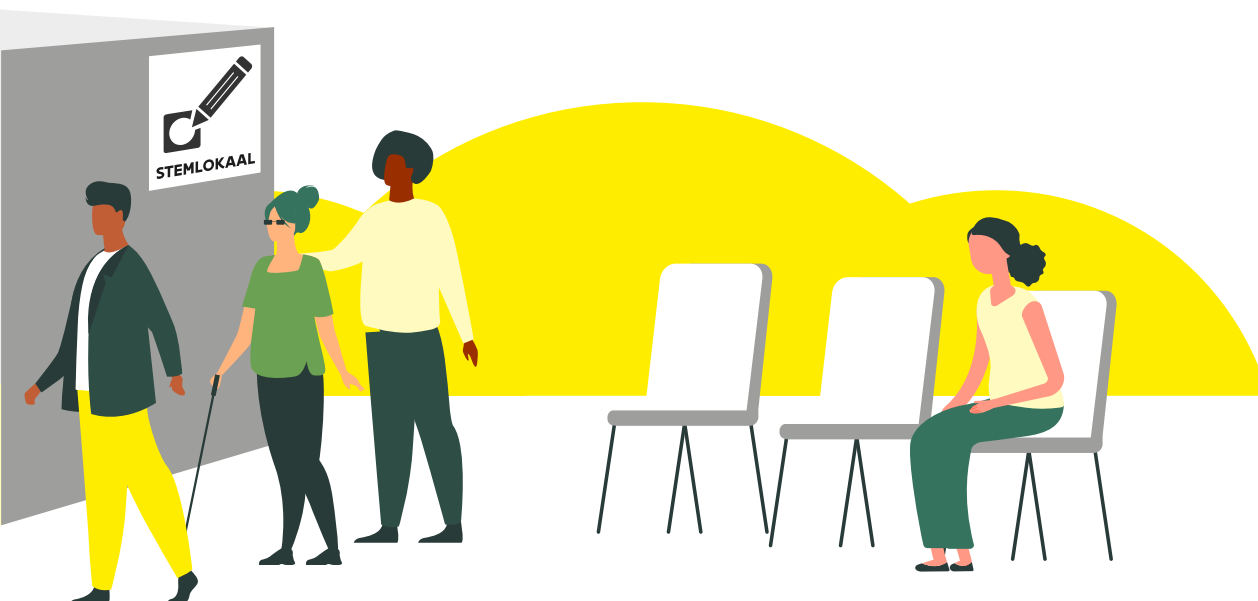
In het gebouw bepaalt de inrichting van het stemlokaal en het stemhokje of iedere kiezer zelfstandig en comfortabel kan stemmen. Hierbij streven we naar toegankelijkheid voor iedereen.

- Plaats de voorzitterstafel dicht bij de ingang van het stemlokaal. Zorg dat de mensen die binnen- en buitengaan elkaar niet hinderen.
- Voorzie voor de voorzitterstafel, de stembus en het aangepaste stemhokje telkens een draaicirkel van 150 cm vrije ruimte voor rolstoelgebruikers.
- Vermijd elektrische snoeren op de looproute of maak ze over de volledige lengte vast aan de grond.
- Vermijd storend achtergrondlawaai.
- Zorg voor voldoende en gelijkmatige verlichting; zowel in gangen, het stembureau als de stemhokjes.
- Voorzie stoelen in elke wachtrij als rustpunt.

- Zorg voor voldoende contrast tussen vloer en wanden, meubilair en achtergrond of glazen deuren met doorloopgevaar.
- Reguliere stemhokjes met gordijn zijn minstens 90 cm breed. De schrijftafel is 110 cm hoog om rechtstaand te stemmen.
- Voorzie in elk gebouw een rolstoeltoegankelijk toilet. Een rolstoeltoegankelijk toilet is voldoende groot, met een naar buiten draaiende deur op de korte zijde en meet minstens 1,65 m x 2,20 m. De deuropening is minstens 90 cm breed. Voor en naast het toilet moet een vrije zone van minstens 90 cm breed en 120 cm diep zijn. Zorg dat het rolstoeltoegankelijk sanitair de kans biedt om de handen te wassen, steunbeugels heeft en zorg voor vuilbakjes.
- Is er geen goed toegankelijk toilet? Dan kan je dat tijdelijk inhuren.
- Stel eventueel extra rolstoelen beschikbaar voor de bezoekers.
- Houd ook rekening met de toegankelijkheid en vlotte bereikbaarheid van (nood-)uitgangen.

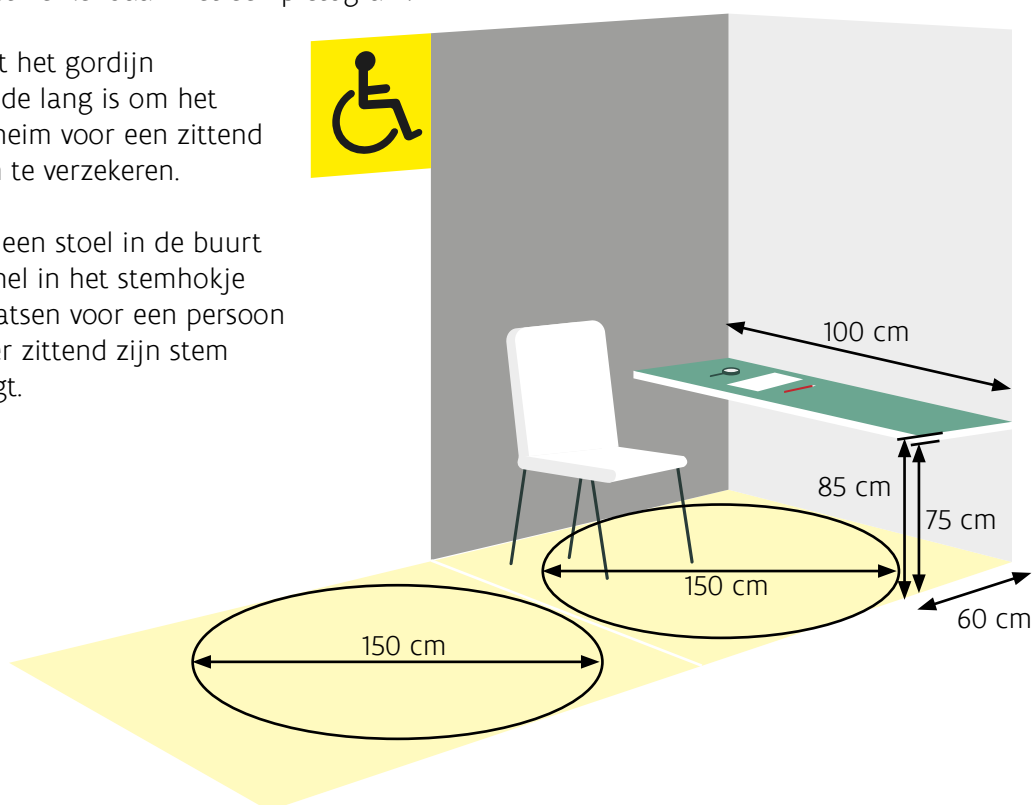

9 Het aangepast stemhokje

Op elke stemlocatie is minstens één aangepast stemhokje. Per vijf stembureaus wordt in een extra stemhokje voorzien. Bij voorkeur is elk stembureau bereikbaar voor rolstoelgebruikers of mensen die minder mobiel zijn en staat het aangepaste stemhokje in dat stemlokaal.

Zo'n toegankelijk stemhokje is geen voorbehouden hokje. Als het zich in een stemlokaal bevindt, mag iedereen het gebruiken. Ook voor oudere mensen of ouders met kinderen kan het comfortabel zijn.

- Toegankelijke stemhokjes met gordijn hebben een vrije bewegingsruimte van 150 cm diameter.
- De schrijftafel is maximaal tussen 80 en 85 cm hoog, onderrijdbaar met een vrije hoogte tussen 70 en 75 cm, minstens 60 cm diep en 100 cm breed.
- Denk aan een ketting voor het stempotlood (100 cm) en een vergrootglas voor slechtzienden.
- Plaats het stemhokje dicht bij de voorzitterstafel.
- Voorzie een gemakkelijke toegang tot het stemhokje.
- Maak het herkenbaar met een pictogram.
- Zorg dat het gordijn voldoende lang is om het stemgeheim voor een zittend persoon te verzekeren.
- Voorzie een stoel in de buurt die je snel in het stemhokje kan plaatsen voor een persoon die liever zittend zijn stem uitbrengt.

10 Communicatie

Zorg er altijd voor dat de kiezers weten welke toegankelijkheidsfaciliteiten al dan niet voorzien zijn. Correcte en duidelijke informatie is heel belangrijk.

- Maak bekend welke voorzieningen zijn getroffen: aangepast vervoer, voorbehouden parkeerplaatsen, aangepast stemhokje, toegankelijk sanitair ...
- Laat kiezers vooraf ook weten bij wie ze terecht kunnen met vragen.
- Gebruik klare taal en pictogrammen of afbeeldingen in plaats van tekst waar mogelijk.
- Zorg in elk stemlokaal voor een gemakkelijk leesbare versie van de richtlijnen voor de kiezers bij het stemproces.
- Deel deze info op voorhand en zorg ervoor dat het gebruikte kanaal (website, digitaal document, brief, folder ...) zelf ook toegankelijk is.
- Filmpjes over de verkiezingen voorzie je van ondertiteling en Vlaamse Gebarentaal.

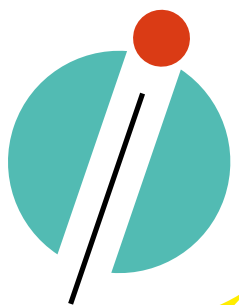
11 Bijkomend advies en informatie nodig?

Inter is het Vlaams expertisecentrum toegankelijkheid en Universal Design en helpt je graag om deze richtlijnen in de praktijk om te zetten.

Zo kan je bij Inter terecht voor informatie, een screening van je locatie en advies op maat. Daarnaast begeleiden we je bij het maken van redelijke aanpassingen en het correct inrichten van de locatie, het opstellen van een goede communicatie en kan je toegankelijkheidsmaterialen ontlenen.

Toegankelijkheid geeft heel wat comfort voor iedereen en vraagt vaak vakkennis om tot de nodige oplossingen te komen.

Kan je de hulp van Inter gebruiken? Of wil je nog extra inspanningen doen voor doelgroepen met bijzondere toegankelijkheidsnoden? Dan kan je bij Inter aankloppen op 011 26 50 30 of via info@inter.vlaanderen.

12 Antidiscriminatieregelgeving

De decreetgever koos voor een ruime invulling van het begrip 'persoon met een handicap' zoals omschreven in artikel 1 van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap: "Personen met een handicap omvat personen met langdurige fysieke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving."

Heel wat personen komen in aanmerking voor redelijke aanpassingen, onder meer personen met psychische problemen, leerstoornissen, een verstandelijke beperking, een fysieke of sensorische beperking (slechtzienden, rolstoelgebruikers, slechthorenden) of personen die lijden aan een chronische of degeneratieve ziekte (gewrichtsaandoeningen, diabetes, epilepsie, multiple sclerose ...).

Een persoon met een handicap niet toelaten zijn of haar kiestaak uit te oefenen, is een vorm van discriminatie volgens de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie en het decreet van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkheids- en gelijkebehandelingsbeleid. Om personen met een handicap te laten stemmen, kunnen redelijke aanpassingen nodig zijn (specifiek materiaal, aangepast gebouw, terbeschikkingstelling van een tolk voor doven en slechthorenden ...).

De Vlaamse ministeriële besluiten regelen de inrichting van stemlokalen en kiesmateriaal. Daarnaast bepaalt het Lokaal en Provinciaal Kiesdecreet van 8 juli 2011 dat kiezers die om medische redenen niet zelf hun stem kunnen uitbrengen een andere persoon volmacht mogen geven om in hun plaats te stemmen als zij een medisch attest kunnen voorleggen.

Deze brochure is een publicatie van Inter – Toegankelijk Vlaanderen in samenwerking met het Agentschap Binnenlands Bestuur.

Agentschap Binnenlands Bestuur
Gelijke Kansen, Integratie en Inburgering
Herman Teirlinckgebouw
Havenlaan 88, 1000 Brussel
samenleven@vlaanderen.be

Vlaanderen
verbeelding werkt

INTER
#iedereenOveral